



אכילת פירות שביעית

דף הנחיה למעביר השיעור

א. מצוות אכילת פירות שביעית¹

התורה (1-2) חוזרת ומדגישה את עניין אכילת יבול השביעית. פשוטו של מקרא הוא הוראת היתר לאכול גידולי שביעית², אך לדברי הרמב"ן (3), אין זה כך. לא נאמר בתורה שיש לעזוב ולהפקיר את הפירות הללו, אלא שיש לאכול אותם, ומכאן שיש מצוות עשה מן התורה לאכול פירות שביעית. כך למדו בדבריו פוסקים שונים³ ובניהם הראי"ה קוק **בשבת הארץ** (4).⁴ אמנם, יש המפרשים אחרת את כוונת הרמב"ן והמכנה המשותף לדבריהם הוא שאין מצווה חיובית לאכול פירות שביעית, אלא מצווה קיומית כדברי הרב משה קלירס **בתורת הארץ** (5), או כדברי החזון איש (6) שכוונת הרמב"ן לומר שהאיסורים החלים על פירות שביעית יסודם במצווה לאכול את הפירות, אך אין מצווה עצמאית לאכול פירות שביעית.⁵ אך נראה שיש להבין את דברי הרמב"ן כפשוטם, מאחר שהרמב"ן נוקט בדרך זו שלפיה יש מצווה לאכול פירות ולא רק מתן היתר לאכלם, גם ביחס לאופן ההתנהגות בעת מצור על אויבים במלחמה (7), שם ביאר הרמב"ן (8) שיש מצווה לאכול את הפירות שבגבול עיר האויב במשך המצור.⁶ מי שמשחיתם סתם, מבטל מצוות עשה זו ובנוסף עובר על לאו.⁷ א"כ נראה שלדברי הרמב"ן במקום שהתורה מצביעה על עצי מאכל שבארץ ישראל, אין הכוונה רק ליידע אותנו שאלו עצים שנועדו לאכילה ושאפשר לאכול מהם, אלא לצוות על אכילת פירותיהם.

ב. השלכות

לשאלה זו, האם יש מצווה באכילת פירות הקדושים בקדושת שביעית או לא, השלכות שונות.

לדוגמה, **בשבת הארץ** (9) כתב שאם יש לאדם פירות שביעית הראויים לו לאכילה אסור לו לשבת בתענית רשות, משום ביטול מצוות אכילה.

השלכה נוספת היא דווקא מהתחום הנגדי, איסור הפסד פירות שביעית. בדברי הרב משה קלירס **בתורת הארץ** (10) מופיעה שאלה זו. אכן, יש פוסקים שהבינו שמשום שיש מצווה מהתורה לאכול פירות שביעית אזי מדובר על שיעור אכילת 'כזית', שכן מגדירים 'אכילה'. לאור זאת, משום שההעדר מצוות האכילה הוא הפסד הפירות הרי רק אם יש שיעור 'כזית', בו יש מצוות אכילה, יהיה בהפסדו איסור, אך אם המאכל פחות מ'כזית' אין בו מצוות אכילה וממילא אין איסור להפסידו.⁸ ראה כן בדבריהם של מהרי"ט אלגאזי (11) והרב צבי פסח פראנק בשו"ת הר צבי (12).

¹ להרחבה, ראה: 'תוצרת חקלאית יהודית שיש בה קדושת שביעית', אמנות עתיך (גיליון 105 עמ' 49-57).

² כך ביאר מגילת אסתר (ספ"ה"צ, שכחת העשין ג) את הסיבה שהרמב"ם לא מנה אכילת פירות שביעית בתור מצווה: 'כי מה שלא מנא הרב הוא לפי מה שדרשו חכמים לאכלה ולא לסחורה, אין פירושו שיהיה מצווה באכילתם, רק לאכלה הותר להם'.

³ כך פירשו את הרמב"ן: מגילת אסתר (שם); מהרי"ט אלגאזי (הלכות חלה לרמב"ן, כד ע"א אות ב ס"ק יג-יד); הרשב"ץ (זהר הרקיע, מצוות עשה סז).

⁴ השווה לדבריו, שו"ת דעת כהן (סי' רמ): "ולרקחם לעניות דעתי יותר עדיף מלהניחם לאיבוד, אף על פי שאין איסור להניח עד שירקבו, מ"מ עדיף לאכול ולקיים מצוות לאכלה. וכן מטיים כמה מקומות מחז"ל, וקשה לי להאריך כעת".

⁵ ראה גם: שו"ת שרידי אש (ח"ב סי' צ) שכוונת הרמב"ן לומר שזהו לאו הבא מכלל עשה, אך אין מצווה עשה חיובית לאכול פירות שביעית כמו שיש מצווה לאכול קדשים ותרומה; שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' רלב אות ד), שאין מצווה ב'קום עשה' לאכול פירות שביעית, אלא שאם יש פירות שיבואו לידי הפסד אם לא יאכלם, אזי יש מצווה לאכלם; הרב אשר וייס (מנחת אשר, שביעית סי' י אות ג), העיר שברשימת י"ז מצוות העשה שבספר המצוות לרמב"ן, הרמב"ן פתח כל מצווה בביטוי: 'שנצטוונו', ומצווה ג' היא המצווה היחידה שבה הרמב"ן לא כתב מילה זו, דבר המלמד שאינה מצווה חיובית.

⁶ אולם, ראה: רשב"ם (דברים כ, יט) שאין חובה או מצווה לאכול אותם פירות דווקא בעת המצור.

⁷ ראה: מנחת חינוך (מצווה תקט), שכוונת הרמב"ן לומר שזהו לאו הבא מכלל עשה.

⁸ ראה גם: מנחת חינוך (מצווה שכח).

אולם, יש פוסקים הסוברים מכיון שלא מדובר על מצווה חיובית לאכול פירות שביעית וממילא אין שיעור האכילה דווקא ב'כזית', לפיכך איסור ההפסד קיים אף בפחות מ'כזית'.⁹ ראה כן **שו"ת שרידי אש** (13).

למחלוקת זו ישנה השלכה מעשית - הבדלה ומצוות ארבע כוסות בליל הסדר ביין הקדוש בקדושת שביעית. יש הממלאים יין בכוס ההבדלה מעט יותר מיכולת הכוס להכיל כדי שיישפך לסימן ברכה, ויש נוהגים להטיף מעט יין בליל הסדר מכוס ה'מגיד'. במקרים אלו ישנו הפסד מועט ליין בקדושת שביעית ואם אכן יש איסור הפסד גם בדבר מועט הרי שיש להימנע מלהשתמש ביין שביעית לכך,¹⁰ כדברי **שבת הארץ** (14) ובהסבר **שו"ת ציץ אליעזר** (15), או להימנע מהפסד היין הנשפך.¹¹ אולם, יש שלא חששו לכך והשתמשו ביין שביעית בהבדלה או בפסח ואם נשפך מעט מהיין לא חששו להפסד, כדברי הרב בן ציון אבא שאול **באור לציון** (16).¹² יתכן ומשום שלדבריהם אין איסור הפסד בדבר מועט.

ג. מהות קדושת שביעית

בפרשיות התורה המצוות על שנת השמיטה לא נזכרת המילה 'קודש', אך חכמים למדו מהאמור בשנת היובל 'כי יובל הוא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה',¹³ על פירות שביעית 'מה קודש תופס את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה',¹⁴ והיינו שפירות השביעית קודש והכסף תמורת מכירתם קדוש כקדושת הפירות.¹⁵ האם מדובר על קדושה מהותית שיש בגידולי השביעית, שבאופן כזה האיסור להפסיד פירות השביעית הוא איסור משום טומאת קדשים או ביזיונם, כביאור הרב דוד רפפורט **במקדש דוד** (17). או שמא יבולי השביעית הם חולין אלא שחלים עליהם איסורים ודיני התנהגויות שונים, כאיסור הפסד, איסור הוצאתם לחו"ל ועוד, כדברי הרב משה חסקין **בכלכלת שביעית** (18).¹⁶ מדברי הראי"ה קוק ניתן ללמוד כהבנה הראשונה, שקדושת הפירות היא קדושה עצמית,¹⁷ שהרי לדבריו **בשבת הארץ** (19) גם בזמן הזה יש ליטול ידיים לאכילת פירות שביעית,¹⁸ דין המורה על התקיימות מציאות של קדושה בפירות שביעית.

⁹ יש שכתבו שאיסור הפסד הוא בכל-שהוא, ולא מטעם שאין מצווה באכילת פירות שביעית, ראה: שו"ת רבינו חיים הכהן רפפורט (ח"א יו"ד סי' נט); בית רידב"ז (פ"ה סעי' ה). יש שכתבו, שאף אם יש מצווה באכילת פירות שביעית מ"מ איסור ההפסד בכל-שהוא כי ישנה היתכנות להצטרפות לכזית, ראה: מהרי"ט אלגאזי (הלכות חלה לרמב"ן, כד ע"א אות ב ס"ק יד) בשם החיד"א; דברי שאול (יו"ד סי' שכב סעי' א ד"ה והנה).

¹⁰ השווה גם לדבריו בעולת ראייה (ח"ב עמ' רפ); ספר השמיטה (פ"ז הערה 4). כן סברו: מאמר מרדכי (פי"ג סעי' מה); חוט שני (הל' שמיטה עמ' ריח; עמ' רסו); דרך אמונה (הל' שמיטה פ"ה ה"ג ציון ההלכה ס"ק יט); ילקוט יוסף (שביעית והלכותיה פט"ו סעי' נה). ראה עוד: שו"ת משנת יוסף (ח"ב סי' מ); התורה והארץ (ח"ו עמ' 226-227).

¹¹ משנת הגרי"ש אלישיב (שביעית עמ' פב סעי' נו): 'אך ישים צלחת תחת הכוס כדי שהיין הנשפך מעבר לגדותיו לא ילך לאיבוד'. יש שכתבו שאם חוזר ושותה את היין שהוצא מהכוס ניתן להשתמש ביין שביעית, שבכך אינו מפסיד, ראה: חוט שני (עמ' ריח אות יב), אך נראה שאין לעשות כן מסיבות הקשורות לטעם המנהג בפסח, ראה: מהרי"ל (הל' ההגדה טו ע"א); דרכי משה (או"ח סי' תעג אות יח); כף החיים (סי' תעג ס"ק קסג-קסח).

¹² ראה גם: הליכות שלמה (ח"ג פ"ט הערה 242); שמיטה כהלכתה (פ"ג הערה יא).

¹³ ויקרא (כה, יב).

¹⁴ ספרא (בהר, פרשה ב פ"ג אות ג); סוכה (מ ע"ב); קידושין (נח ע"א); עבודה זרה (נד ע"ב).

¹⁵ להרחבה, ראה: 'תוצרת חקלאית יהודית שיש בה קדושת שביעית', אמונת עתיך (גיליון 105 עמ' 49-57).

¹⁶ ראה: שו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קנב אות א).

¹⁷ להרחבה בגדרי מהות קדושת שביעית ושיטת הראי"ה קוק, ראה: 'קדושת פירות שביעית במשנת הרב קוק זצ"ל', התורה והארץ (ח"ו עמ' 253-251).

¹⁸ כן סוברים: חכמת אדם (שערי צדק, שער מצוות הארץ פי"ז סעי' יז); 'גם בשביעית כן דצריך נטילת ידיים; תורת הארץ (ח"א פ"ח אות סא); 'מפני כבוד קדושת פירות שביעית צריך ליטול הידיים... כשרוצה לאכלם; תורת השביעית (עמ' שמט); הלכות שביעית (סי' ה כסא דוד ס"ק ס).



אכילת פירות שביעית

1. ויקרא (כה, ו-ז):

וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֹכְלָהּ לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ וּלְאִמְתְּךָ וּלְשִׁכְיֶךָ וּלְתוֹשֵׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ. וּלְבַהֲמֹתְךָ וּלְחִיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָה לְאָכֹל.

2. שמות (כג, יא):

וְהִשְׁבִּיעַת תִּשְׁמְטֶנָּה וְנִטְשֶׁתָּה וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ וַיִּתְּרֶם תֹּאכַל חֵיַת הַשָּׂדֶה כִּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְיִזְבְּךָ.

3. רמב"ן (ספר המצוות, שכחת העשין ג):

שאמרה תורה בפירות שביעית והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ודרשו לאכלה ולא לסחורה... ונכפלה זאת המצווה באמרו יתברך ואכלו אביוני עמך, שלא אמר לאביוני עמך תעזוב אותם, כמו שאמר לעני ולגר תעזוב אותם בלקט ושכחה. אבל לשון אכילה מזכיר בהם הכתוב בכל מקום. והנה העושה סחורה בהם עובר בעשה.

4. שבת הארץ (פ"ו ה"א):

יש מי שנראה מדבריו שיש בכלל זה המצווה לאכול פירות שביעית.

5. תורת הארץ (ח"א פ"ח אות כה):

ומדברי הרמב"ן שם אין הכרח דס"ל דיש מצוות עשה באכילת פירות שביעית רק אם עושה בהם סחורה וכן אם מפסידם עובר באיסור עשה, אך מדברי המגילת אסתר שם מתבאר דמפרש דעת הרמב"ן דסובר דיש מצוות עשה באכילת פירות שביעית... אולם י"ל דבזה דאמר דשביעית ניתנה להדלקת הנר נכלל גם זה דאין מצווה באכילתן דאל"כ לא הייתה התורה מתרת להדליק מהן הנר ולבטל מצוות אכילתן ובהדלקת הנר בוודאי אין לומר דאיכא מצווה, וכן מותר לצבוע מפירות שביעית כמ"ש הרמב"ם ריש פ"ה. ויש לדחות, דאף שהתירה התורה להדליק הנר וכן לצבוע מהן מ"מ אם אוכל מקיים מצווה דהא אין זה מצווה חיובית שיהיה חייב לאכול רק אם אוכל מקיים מצווה ולכן אם מדליק הנר או צובע מפירות שביעית אינו כמבטל מצווה.

6. חזו"א (שביעית סי' ס"ד י"ד ה"ה מש"כ):

אין חיוב לעולם לאכול פירות שביעית שאינן כשלים שיהא מצווה באכילתן... וראיתי בספר מגילת אסתר בהוספת עשין של הרמב"ן עשה ג' שפירש דעת רמב"ן היפוך מזה. אבל כוונת רמב"ן דאיסור סחורה הוא ממניין עשין כמבואר בדבריו ז"ל, אבל אין עשה באכילתן. ואילו צריך ראיות שיש מצווה באכילתן לא היה מספיק מה דמצינו איסור סחורה, דסחורה אינה מבטלת אכילתן, שהרי הלוקח יאכלם? אלא מפני שאין מצווה באכילתן ולא שייך

למחשבה לעשה העמיד הרמב"ן את איסור סחורה במניין העשין.

7. דברים (כ, יט-כ):

כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו תאכל אותו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור. רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וכרת ובנית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה עד רדתה.

8. רמב"ן (השגות לספר המצוות, מצוות עשה ו):

שנצטוונו כשנצור על עיר, לאכול מן האילנות שבגבולה כל ימי המצור. ואם נכרות אותם לבטלה דרך השחתה נעבור על עשה מוסף על הלאו המפורש בו והוא אמרו יתעלה כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות, ובפירוש אמרו בספרי כי ממנו תאכל מצות עשה, ואותו לא תכרות מצוות לא תעשה.

9. שבת הארץ (קונטרס אחרון סי' כא):

ואם יש מצווה באכילת פירות שביעית, יש לומר שאסור לשבת בתענית רשות מי שיש לו פירות שביעית כל זמן שלא אכלו.

10. תורת הארץ (ח"א פ"ח אות לב):

יש לבאר אם האיסור להפסיד פירות שביעית הוא דווקא בכזית דהא ילפינן זה מלאכלה ולא להפסד, א"כ י"ל דממעטינן רק דומיא דלאכלה ושיעור אכילה הוא בכזית... ולפי"ז תלוי הדבר אם אכילת פירות שביעית היא מצווה ולאכלה היא ציווי והיא בכזית וגם מה דילפינן מזה ולא להפסד היא ג"כ רק בכזית.

11. מהרי"ט אלגאזי (הל' חלה כד ע"א אות ב ס"ק יד):

והנה לפי האמור דסבירא ליה לרבינו הרמב"ן ז"ל דהא דלאכלה ולא לסחורה או ולא לשריפה הוא מצוות עשה, שחייב הכתוב לאכול פירות שביעית ולא לעשות סחורה בהם או להפסידם, א"כ יוצא לנו דמאחר דקי"ל בעלמא דסתם אכילה בכזית, ובין לעניין איסור לאו ובין לעניין מצוות עשה אינו עובר על הלאו ואינו מקיים המצווה כי אם בכזית, ה"ה הכא דלאכלה אמר רחמנא דדוקא בכזית או טפי מכזית זההיר רחמנא לאכלה ולא להפסד וסחורה, אבל פחות מכזית אינו בכלל מ"ע כמו שהוא בשאר מצות עשה דלאכילה כעשה דאכילת מצה וכיוצא.

12. שו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' קיא):

והלום ראיתי בספר בית נאמן שמתרץ דקליפת האתרוג אין בה כזית ובתרומה דלא כתיב בה לשון אכילה איסורא בכל-שהוא, משא"כ שביעית דנפק"ל מקרא דלאכלה שיעורה בכזית ולכן אין חשש מפני הפסד הקליפה, דלא היא אלא כל שהוא.

13. שו"ת שרידי אש (ח"ב סי' צ):

השנות אליהו שהוא משום בזיון ע"ש, וע"כ משום בזיון קדשים. ונראה דזהו נמי הטעם דאמרינן בתוספתא (שביעית פ"ו ה"ו) והביאה הרמב"ם ז"ל (בפ"ה משמיטה ה"ז) דאין סכין שמן של שביעית בידיים טמאות ע"ש, ואף דאינו נאסר משום טומאה וליכא הפסד, ונראה הטעם משום דאסור לטמא קדשים.

18. כלכלת שביעית (עמ' ריא):

דבשלמא מעשר שני יש בה קדושה... דהא כתיב במעשר שני קודש לה' וגם צריכים פדיון... וכן תרומה יש בה קדושה דאסורה לזרים. אבל שביעית מותר לאכול לכל וגם אין צריך פדיון ומותר לאכול בכל מקום, אין קדושת גבוה כלל והוא כחולין, ומאי דנקרא קודש הוא רק לענין דינים של שביעית דאסור לסחורה ולהפסד וחייב בביעור, וכדדייק הגמרא בלשונה... מה קודש תופס דמיו ואסור, כן שביעית תופסת דמיה ואסורה מדגישה הגמרא ואסורה דרק לענין איסור נקרא קודש ולא לענין קדושת גבוה.

19. שבת הארץ (קונטרס אחרון סי' כה):

שאע"פ שאין לנו טהרות בזמן הזה, מ"מ מפני כבוד קדושת שביעית אין לסוך גם עכשיו את השמן של שביעית כי אם בידיים טהורות ע"י נטילת ידיים, כשם שתקנו נטילת ידיים לסעודה וסמכו גם כן על המקרא של והתקדשתם אלו מים ראשונים, וכ"ש שכשר הדבר לדון כן בשמן של שביעית שנקרא קודש, והמקדש עצמו בזה לקיים הלכה זו גם בזמן הזה תבוא עליו ברכה.

ולענ"ד אין שום מצוות אכילה בפירות שביעית ולא מצינו מצווה זו של אכילת פירות שביעית בכל הש"ס. והרמב"ן שמנה אכילת פירות שביעית במניין המצוות, כוונתו מטעם לאו הבא מכלל עשה לאכלה, ולא להפסד, אבל לא שיש כאן מצוות אכילה כמו קדשים ותרומה. וא"כ לא שייך בזה שיעורים שיש במצווה או איסור, והאיסור להפסיד אינו כמו איסור אכילה שיש בו שיעורים, ושפיר חל האיסור אף על פחות מכזית.

14. שבת הארץ (קונטרס אחרון סי' כב)

ראוי לעורר שאין למלא כוס ההבדלה מין של שביעית יותר ממידתו לסימן ברכה שנשפך ומאבד פירות שביעית. וכן בד' כוסות במנהג שפיכת היין בסימני דצ"ך.

15. שו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' לג אות ז):

גם עיין בספר שבת הארץ בקונטרס אחרון אות כב שכותב: ראוי לעורר שאין למלא כוס הבדלה מין של שביעית יותר ממדתו לסימן ברכה שנשפך ומאבד פירות שביעית, וכן בד' כוסות במנהג שפיכת היין בסימני דצ"ך וכו'... והרי השפיכה שם הוא ג"כ פחות מכשיעור, וא"כ מוכח דגם דעת בעל שבת הארץ היא בפשיטות לאסור ההפסד אפילו פחות מכשיעור, וגם אפי' במקום דסימנא ברכה ומנהגא דישאל. ולכן נדמה שגם הך מנהגא שמזכיר היעב"ץ לענין מציצה לא עדיפא עכ"פ ממנהגי השפיכה ביין הבדלה ובד' כוסות שנתפשטו בכל ישראל. ומנהגא זה שמזכיר היעב"ץ נדמה שלא נתפשט, וב"ה הך הנימול מבריא גם מבלעדי סגולה זאת, ולכן לפענ"ד אין להתיר לעשות סגולת המציצה ביין של שביעית משום איבוד פירות שביעית אפילו במקום שנוהגין תמיד לעשות הסגולה, ויכולה היא המצווה הגדולה של ברית המילה כשלעצמה לעמוד לו לרך הנימול להבריאו ולהחלימו, ובפרט כשנמנעים מעשיית הסגולה משום לתא דאיסורא דאיבוד פירות שביעית.

16. אור לציון (שביעית פ"ב שאלה ו):

המבדיל על יין שיש בו קדושת שביעית, האם רשאי למזוג יין לכוס עד שיעלה על גדותיו וישפך, וכן לכבות בשארית היין את נר ההבדלה וליקח מן היין ולשים על גבי עינו כנהוג? מותר לעשות דברים אלו ביין של שביעית וכדרך שרגילים לעשות כן כל השנים.

17. מקדש דוד (שביעית סי' מב אות ב):

כתב המהרי"ט ז"ל בתשובה (ח"א סי' מג) דפירות שביעית יש בהם משום קדושה ע"ש, וכן אמרינן בירושלמי (שביעית פ"ח ה"ב) דאין סכין שמן של שביעית במרחץ אבל סך הוא בחוץ ונכנס משום בזיון קדשים ע"ש, ועל ההיא דאין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל כו' (שביעית פ"ח מ"ג) כתב